

הרב מאיר כ"ץ

ראש מכון "יד רמ"ה"

מפעל השל"ה השנים

אזכרה 1234567
אוצר החכמה

ע"ד סגולה נגד שכחת השם

נוראים, הגהות יד אפרים על שו"ע וכו') להגהות אלו, ואח"כ כששמע שהמו"ל הכניס ההגהות בתוך דברי רש"י לקח בחזרה הסכמתו ממנו.

(ב) בספר משפט צדק על תהלים (לר' משה מזאלאשין, לובלין, תרנ"ה, עמוד 212), וכן מביאו הטעמי המנהגים, בקונטרס אחרון סי' צ', בשמו, מביא מסידור הנחמד שחיבר המקובל הגדול מוה"ר הירץ זצללה"ה (נדפס שנת ש"ך ואח"כ בב"ב תשל"א) "קבלה בידינו אשר פסוק המתחיל בשם איש דהיינו כמוני ששמי נפתלי, נ' בראשו י' בסופו... טוב להזכירו בדרך ההולך או עסק את עמיתו הן בלימוד והן בכל חפץ". חפשי בסידור הנ"ל בסדר תפילת שמו"ע ולא מצאתי שם כנ"ל, אמנם אחר החיפוש מצאתיו שם, אחר ברכת ישתבח, בהתחלת ההקדמה, המתחיל בפסוק "נדבות פי" רצה נא ה' ומשפטיך למדני".

(ג) בס' אליהו רבה, או"ח סו"ס קכ"ב כ' וז"ל: "כתב ב"י טוב לומר פסוק א' מן התורה או מנביאים או מכתובים קודם שאמר יהיו לרצון המתחיל בשמו ומסיים בשמו עכ"ל. והנה בפשטות כוונתו לבית יוסף, אולם בבית יוסף שבידינו לא נמצא, ואולי הוא בס' מגיד מישרים על משלי ממרן הב"י (ואינו תח"י). ואולי הר"ת ב"י הם "ברכת יהו" וכוונתו לספר סמיכת

הנה ברוב הסידורים נדפס בשם הס' של"ה הק' סגולה גדולה שלא ישכח שמו ליום הדין שיאמר בכל יום בסוף שמונה עשרה קודם יהיו לרצון פסוק אחד המתחיל בתחילת אות משמו ומסיים אות משמו, ונשאלתי איפה מקור דבר זה בשל"ה ק'.

אחרי החיפוש הגעתי למסקנא שהענין לא מוזכר בשל"ה הק', ואצטט ככאן את המקומות שמביאין הענין, ועי"ז יובן איך השתרכבה הטעות הזאת שמייחסים הסגולה הנ"ל בשמו של רבנו השל"ה ק'.

(א) המקור הראשון שמצאתי לזה הוא ברש"י מיכה ו' ט' "ותושיה יראה שמך", מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא שמתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילהו מגיהנם, וכן מובא ג"כ בכמה סידורים בשמו של רש"י. אמנם קטע זה מופיע ברש"י בסוגרים, ולמעשה יש עוד כמה מקומות בנ"ך שמופיע דברים בתוך רש"י בסוגריים, וכל אלו הם באמת לא מרש"י אלא א' מהאחרונים בשם ר"ע (ובתנ"ך אמסטרדם ת"ס בהקדמה כ' שהם מר' עובדי' הנביא) וכן שמעתי שכ' בס' אהל רחל (לר' חיים ליברמן מני). שכ' שאלו הם הגהות המו"ל של התנ"ך, והמו"ל אף קיבל מתחלה הסכמה מהג"ר אפרים זלמן מרגלית זצ"ל (בעצמח"ס שו"ת בית אפרים, וספר מטה אפרים על ימים

חכמים שכך קראו לספרו, ובאמת הוא כותבו כנזכר להלן באות ה'.

(ד) בספר דברי חכמים, ח"א — דעת חכמה, ע' ת"ה (להג"ר יהודא לייב פאָאָוויצער, המבורג תנ"ב, וירושלים תשל"ו) כ' וז"ל: ושמעתי בשם המקובלים וביחוד מפה קדוש הגאון הגדול נ"י וכו' כמהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בהיותו אב"ד ור"ם בק"ק פינסק (בן הג"ר יצחק ז"ל — חתן המהרי"ל מפראג, מ.כ.) ג"כ בשם המקובלים שתועלת לזה שלא ישכח שמו הוא שבכל יום ישלב אותיות שמו עם אותיות נשמה כגון אם שמו יצחק יצייר לפניו כזה נ"ש צמ"ח ה"ק ועיין ס' סו"ב (סולת בלולה) ס' א' מה שכתבתי מזה (הוא ח"ב מס' דברי חכמים, ולא מצאתי שם כלום מזה, מ.כ.) גם מ"כ בכמה ספרים בשם המקובלים שטוב לכל א' שימצא איזה פסוק מהתורה ונביאים וכתובים שיתחיל את ראש הפסוק כאות ראש שמו וסוף הפסוק כסוף שמו ותמיד יהיו שגור בפיו אותו הפסוק והוא לו לתועלת להזכיר אותו בעת צרה וי"א שגם הוא תועלת שלא ישכח שמו להשיב לשואלו בקבר הגידה לי שמך, עכ"ל. אמנם בהנ"ל לא כ' שיאמרנה בכל יום ודוקא בשמ"ע קודם יהיו לרצון.

(ה) בס' הצוואה (הנקרא שער הכנה) מכ"ז הגה"ק מרן רבינו נפתלי כ"ץ זצלה"ה (נכדו של הג"ר נפתלי כ"ץ הנ"ל) אבדק"ק פוזנא ופפד"מ יצ"ו, בעמח"ס סמיכת חכמים (נפטר כ"ד שבט תע"ט בדרכו לאר"י), כ' באות ט' וז"ל: ויכונו באמירת פרקים ומזמורים אלו אותיות שמי לבקש רחמים שלא אשכח שמי כשישאלו אותי בעלמא דקשוט

ויהיה שמי רגיל על לשוני שלא אבוש ולא אכלם ולאומרו תיכף גם לתקן שמי, עכ"ל.

(ו) הנ"ל באות הקודם בתוספת, מובא גם בס' הכנה דרבה, והוא ספר הצוואה מהגה"ק רבנו משה ב"ר עמרם גרינוואלד זצ"ל בעמח"ס שו"ת ערוגת הבשם ועוד, (נדפס כמה פעמים בניי.) בדפוס ברוקלין תשכ"ו, ע' י"ח, ס' א', כ' וז"ל: וכן לאחר גמר התפלה קודם אמירת הפסוק המתחיל ומסיים באותיות של התחלת וסיום שמו כנהוג וכו', וכמו שתקנו לנו קדמונינו לומר פסוק הנ"ל בסוף תפלת י"ח, ומובא בס' זרע קודש (להגה"ק מרן ר' נפתלי מראפשיץ זי"ע) בפסוק ואלה שמות בני ישראל, שבזה הכח יקח את שמו מבין הסט"א שלא יהי' בגלות כיניהם רק בקדושה ע"ש וכמו כן איתא בספרים שהיא סגולה שלא ישכח שמו כשישאלו אותו בעלמא דקשוט ושיהיה רגיל על לשונו לאומרו תיכף ועיין מזה בספר שער הכנה (הנ"ל באות הקודם) בצוואות אות ט', עכ"ל.

(ז) ברוב דפוסי הקיצור של"ה (להג"ר יחיאל מיכל עפשטיין) לא נמצא כל הענין, אולם בדפוס לבוב, תרכ"ד, כ' בשער הספר: "ועוד הוספנו פה להעמיד בסוף הספר הפסוקים משמות האנשים אשר לא נזכרו ולא נדפסו עד הנה". ובסוף הספר, לפני לוח הפסוקים כ' וז"ל: "ידוע מה שנכתב לעיל בעניני גיהנם (לא כ' שם כלום מענין הסגולה נגד שכחת שמו, מ.כ.) וכן הוא בספר הכוונות(?) בענין חיבוט הקבר, הרשעים אינם יודעים שמם בקבר ומכין אותן מכות אכזריות, ומי שאומר בחייו כל פסוק אחד המתחיל בהתחלת אות משמו

דהיינו פסוק המתחיל עם אות ראשונה של שמו וסופו אות האחרונה של שמו, ואותו הפסוק יאמרנו בכל תפלות שמו"ע "באלהי נצור" קודם יהיו לרצון, ואלה הם הפסוקים על רוב שמות איש ואשה, ואמנם לא פירש מה טעמו של מנהג זה ואיה מקורו.

(יא) בסידור רשב"ן (להרב שלמה צבי שיק, ויעץ תרנ"ד, ב"ד של המהר"ם שיק) ע' י"א, בהערות כ' וז"ל: תקנת הגאונים לומר קודם יהי רצון פסוק המתחיל ומסיים באות מן שמו, בית יוסף או"ח סי' קכ"ב (כנראה שהעתיק מ"ש בא"ר הנ"ל באות ג' בשם הב"י מ.כ.) לדעתו התקינו תקנה זו לזכר ההצלה בימי מרדכי ואסתר שג' תינוקות אמרו הפסוקים הידועים אל תירא וגו' למרדכי (אסתר רבה פ"ז). ומוסיף: הכונה ותוכן הענין הוא, כי אחרי חורבן בית ראשון נמכרו לעבדים ולשפחות וגונבי נפשות היו מרובין, לזאת נהגו ישראל ללמד את בניהם ואת בנותיהם מיד כשהתחילו לדבר פסוק מכתבי הקודש המתחיל ומסיים באות משמו והפסוק הי' שגור בפי האבות והבנים שידעו כי מילדי העברים הם ויהיה סימן לפדיון שבויים וכו' עיי"ש. ובספרו "תקנות ותפלות" (מונקאטש, תר"נ) שער י"ד אות ד', כ' וז"ל: בב"י או"ח סי' קכ"ב ובסוף קיצור של"ה מביא מקדמונים לומר אחר תפלת י"ח פסוק אחד מכתבי הקודש המתחיל באות משמו הקדוש ומסיים באות משמו וכו', אך רבותינו לא אמרו לנו מה טעם יש בדבר ומי תיקן ומתי תקנו לעשות זכר לשם הקדוש שנותנים האבות לבניהם בצאתם לאויר העולם וכו' ע"ש שמסביר

ומסיים בסוף אות משמו, דהיינו אותו השם העולה עמו לספר תורה, שהוא שם הקודש וכו', ומכ"ש למי ששמו נמצא בפסוק עצמו כגון שלום או דן או ראובן, שאין צריך לסיים בסוף שמו, ומי שאומר פסוק כנ"ל הוא סגולה שלא לשכוח שמו, ובספר בן ציון נדפסו שמות בן אדם, ע"כ אמרתי להעתיקם הנה לזכות בו הרבים ויאמר אותו בשמונה עשרה קודם יהיו לרצון בסוף התפלה, עכ"ל בסוף הספר דקיצור של"ה דפוס הנ"ל, ואחר זה נדפסו הפסוקים לסדר שמות אנשים (אבל לא לשל שמות נשים) בשם: תיקון חיבוט הקבר, כאמור שברוב דפוסי הקיצור של"ה כל הנ"ל לא כתוב, וכנראה שזה הוספת המו"ל.

(ח) בספר יד כל בו, לר' דוד לידא (י"ד חלקים) בחלק הסדור (אולי נקרא "בן ציון" המוזכר לעיל אות ז. מ.כ.) כ', להיות וראה בקיצור של"ה שנכון לאמרו, ע"כ מביא רשימה משמות אנשים, מזה אפשר לראות שהמו"ל של הקיצור של"ה משנת תרכ"ד שהביא דברי ה"בן ציון" האלו, וה"בן ציון" כותב שראה בקיצור של"ה שנכון לאמרו, על כן יתכן שהנ"ל באות הקודם נעתק כבר מהוצאה קודמת של הקיצור של"ה.

(ט) בספר דברי חיים עה"ת (להגה"ק מצאנו זי"ע) פ' שמות כ' וז"ל: "ולזה תקנו לומר פסוק לאחר שמונה עשרה", אמנם לא כ' מי ומתי תקנו.

(י) בסדור עבודת ישראל (לר' יצחק בער, ע' 106) כ': מנהג יפה הוא שיאמר כל אחד בכל יום בתפלתו פסוק אחד הרמוז על שמו אשר בו יקרא לס"ת,

בפרטות שיטתו — המצאתו הנ"ל. וכנראה שמשם נלקחו הדברים בספר אוצר כל מנהגי ישורון (לרא"א — הירשקאוויץ, לבוב, תר"ץ) ע' 247, וע"ש בסיומו, דכ' בשם הב"י ובשם סוף קיצור של"ה דהטעם שאומרים הפסוק בשמו"ע משום שלא ישכח שמו ליום הדין.

(יב) באורחות חיים (להרה"צ ר' נחמן כהנא זצ"ל מספינקא, תרנ"ח, ו"ם תשמ"ג) או"ח סי' קכב אות ד', כ' וז"ל: כ' בס' מאורי אור (להג"ר אהרן וורמש, דיין בק"ק מיץ, והוא י"ב חלקים) בחלק באר שבע, דף ל"א ע"ב דמה שנהגו רוב המון עפ"י מחברים לומר פסוק מעין שמותיהם בר"ת וס"ת, כיון שלא נזכר כלום בתלמוד ומדרשי רשב"י ובשום קדמון הוי כהפסק שלא מענין תפלתו ומוטב לאמרו אחר עקירת רגליו קודם יה"ר וזכרון אחד לכולם, ועי' בס' כרם שלמה שכ' בשם הב"י דטוב לומר פסוק אחד מן התורה או מנ"ך קודם שאמר יהיו לרצון המתחיל בשמו וסיים בשמו עכ"ל (הכרם שלמה) ואני יגעתי ולא מצאתי בבית יוסף כאן שום רמז מזה ואולי כוונתו על איזה ספר אחר, ובסידורי תפלה נדפס בשם של"ה סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין לומר פסוק כנ"ל קודם יהיו לרצון, עכ"ל האורחות חיים.

(יג) בספר ברכת שלמה (כולל תולדות והנהגות של הרה"צ ר' שלמה ארי' לייב מטיטשין זצ"ל, חיברו אחיינו ר' אבא וואַקס, קראקא תרפ"ח) דף ל' ע"א, כותב; בענין מה שכתבו בשם השל"ה לומר קודם יהיו לרצון פסוק המתחיל באות הראשון משמו ומסיים

באות האחרון משמו, שאלני איש אחד שחיפש בשל"ה ולא מצא וכו', גם הי' מסדר פסוקים לשמות נשים ושאלני שראה בספר אחד שאין צריך לומר דוקא הפסוק קודם יהיו לרצון, רק אפי' קודם ברוך שאמר וכדומה, ושאלתי לדודי זצ"ל (הוא הרה"צ מטיטשין הנ"ל)... והשיבני בכי"ק וז"ל: "אמת כי לא נמצא בשל"ה דבר מזה וגם בדברי האר"י הק' זצ"ל לא נמצא מזה כלל", וגם בסידורים שכתבו זה לא נרשם בכולם שיהיה בשוה... עכ"ל, הרי דכ' מפורש דלא נמצא בשל"ה דבר מזה.

(יד) בספר כף החיים לאו"ח סי' קכ"ב אות י"א כתב: טוב לומר פסוק א' מתנ"ך קודם יהיו לרצון המתחיל בשמו וסיים בשמו, אליהו רבה, וכ"כ בסידור נהורא השלם, סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין יאמר... ועיין קיצור של"ה אות הק' בעניני גיהנם... והביאו היפה ללב בקונטרס יושר לבב אות ג', ע"ש. ואמנם כפי הנזכר לעיל באות י"ג, דלא נמצא בשל"ה דבר מזה, כמו"כ כ' הליקוטי מהרי"ח, (ח"א, סדר תפלת י"ח), דבשל"ה ליתא וגם בקיצור של"ה לא מצאתי, וכנראה שלא הי' לפניו דפוסי הקיצור של"ה שהוסיף שם המו"ל ענין זה.

(טו) בשיחות הר"נ מברסלב כ': בענין השם של האדם, השם הוא דבר גדול מאד, ודבר הרבה מזה, גם דבר עמנו מענין הפסוקים שנוהגין לומר קודם יהיו לרצון המתחיל ומסיימן באותיות של שמו, ואמר שיודע לבאר כל השמות של אותן שעמדו סביבו היכן הם רומזים, וע"ש.

(טז) בחוברת "עדות" (רבעון, י"ם,

ראיתי באתר מספרי השו"ת שהיו בביתו, על אחד שבא לגרש את אשתו והי' ספק בשם אבי המגרש, כי מת עליו אביו בילדותו, אבל זכר כי כאשר הורידו את אביו לקברו הזכירוהו קול רם: "זכור כי שמך הוא פב"פ", כי כך הי' מנהג המקום, אינני זוכר את שם הספר, ואם יחזיר לי מי את אבידתי, בוודאי שתברכנו נפשי, ע"כ.

(יט) מכל הנ"ל ניתן להאמר בבירור שלא השלה"ק ואף לא בעל קיצור השל"ה הם בעלי סגולה הזה נגד שכחת השם, ועוד לסניף בעלמא הוא העובדא שגם בסידור שער השמים לרבנו השלה"ק זי"ע לא מוזכר בכלל הסגולה הנ"ל.

(כ) לסיכום: יתכן מאד שהטעות של מדפיסי הסידורים שכתבוהו בשם רבנו השלה"ק או מבעל קיצור של"ה, הוא זה, דהמו"ל של הקיצור של"ה המסויים (לבוב תרכ"ד, הנ"ל באות ז') הוסיף מדילי את הפסוקים שראוי לאומרם, כדי לזכות בהם את הרבים, למרות שאין לזה כל שייכות לעצם הספר של הקיצור של"ה או השל"ה, וככה ראו אותו המעיינים בפנים הספר, ולאו כל אחד מסתכל בשער הספר שזה ההוספה הוא מן המו"ל, וחשבו כי הקיצור של"ה בעצמו כתבו. ושאר הסידורים שמביאים אותו מהשל"ה חשבו שאם כתוב בקיצור של"ה בטח המקור הוא בשל"ה עצמו ולכן כתבוהו בשמו של השל"ה הק'.

ניסן תש"ז) מביא ר' יהודא לייב זלוטניק (מתוך שאר דברים שהבאנו מהם לעיל) בעמוד 224 אות י"ט, בשם הרב ר' משה יצחק הלוי בצוואתו (ביתרון דעת, חלק ו' של הספר דעת קדושים, הוצאת ווינער, פטרבורג, תרנ"ז, עמוד 6) דדרש שבשעת הגסיסה יבחרו עשרה אנשים לומדים והם ישבו סמוך למיטתי סביב זה אצל זה בלי הפסק וילמדו בלי הפסק עד אחר יציאת נשמתו, והלמוד יהיה כאשר נזכר בשל"ה, לזאת ילמדו משניות שמרומז בזה שמי משה יצחק הלוי... עוד ענין שלא אשכח שמי משה יצחק הלוי להגיד לפני המלאך השואל.

(יז) הרה"צ מטשעהרין כ' בצוואתו (נכתבה בשנת תרל"ט, ונדפסה בסוף ספר סיפורים נפלאים, הוצאת ש. הורוויץ, ירושלם תרצ"ה, ע' י"א): בשעת השכיבה על הארץ יסובבו אותי כמה אנשים לומדים וכשרים ואם אפשר יטבלו מקודם וילמדו משניות הפרקים המתחילים שמי ויגידו מזמורי תהלים המתחילים באותיות נשמה ובאותיות שמי... "ויבקשו רחמים עלי שלא אשכח ח"ו את שמי כשישאלו אותי בעלמא דקשוט, ויהיה שמי רגיל על לשוני שלא אבוש ולא אכלם לאומרו תיכף".

(יח) עוד בחוברת "עדות" (הנ"ל, אות כ"ו) כ': זכורני שבהיותי בחור לומד בבית אחי מו"ר הרב יונה מרדכי זללה"ה (זלוטניק, רב בק"ק זקרוטשין, ואח"כ אבדק"ק פלוצק, ופוילין, מ.כ.).